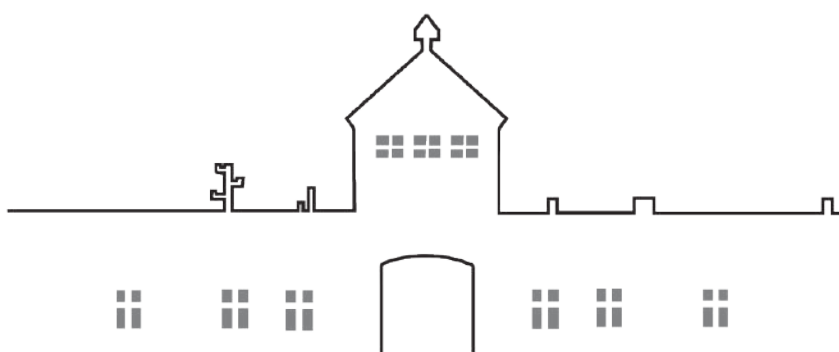

Татуювальник Аушвіцу

[Купить книгу на сайте kniga.biz.ua >>>](http://kniga.biz.ua)

РОЗДІЛ 1

КВІТЕНЬ 1942

Лалі трясеться у вагоні повз якісь села, тримаючись сторожко й намагаючись не привертати до себе уваги. Двадцятичотирирічний молодик не бачить сенсу в знайомстві з чоловіком, який куняє поряд, раз по раз випадково схиляючи голову йому на плече; Лалі не відштовхує його. Він усього лише один з огрому молодих чоловіків, напхом напханих у вагони для перевезення худоби. Не маючи жодного уявлення, куди їх повезуть, Лалі надів свій повсякденний одяг: випрасуваний костюм, чисту білу сорочку й краватку. *Завжди вдягайся так, щоб справити гарне враження.*

Він намагається оцінити розміри своєї буцегарні. Вагон завширшки десь зо два з половиною метри. Але йому не видно другого кінця, тож довжину визначити йому не вдається. Пробує поррахувати кількість людей, які подорожують разом з ним. Але море голів навколо весь час перебуває в русі, і він урешті кидає цю затію. Він не знає, скільки вагонів у цьому потязі. Спина й ноги болять. Обличчя свербить. Щетина нагадує йому, що він не мився і не голився, відколи їх сюди завантажили два дні тому. Він усе менше почувається самим собою.

Коли чоловіки пробують залучити його до розмови, він одбувається підбадьорливими словами, намагаючись перетворити їхній страх у надію. *Ми стоїмо в лайні, та не дозволяймо собі потонуту в ньому.* Звідусіль сипляться ущипливі зауваження про його вигляд і манери, насмішки про його знатне походження:

— Ну що, бачиш тепер, куди це тебе завело?

Він старається пропускати все те повз вуха й ховається за усмішкою. *Кого я хочу надурити? Я ж боюсь так само, як і всі решта.*

Молодий хлопчина зустрічається поглядом із Лалі й прощтовхується до нього крізь це товпище. Дорогою дехто штурхає його. *Хочеш зайняти якесь місце – завоюй його.*

– Як тобі вдається бути таким спокійним? – дивується хлопчина. – У них були гвинтівки. Ці негідники наставляли їх на нас і заштовхували в оці... телячі вагони.

Лалі усміхається йому.

– Такого я теж не чекав.

– Як ти думаєш, куди ми ідемо?

– Це не має значення. Просто пам'ятай, що ми тут для того, аби удома наші сім'ї були в безпеці.

– А якщо?..

– Ніяких «якщо». Я не знаю, ти не знаєш, ніхто з нас не знає. Просто робімо те, що нам сказали.

– А може, на зупинці нападемо на них, нас же більше?

Блідє обличчя юнака перекошене від стримуваної люті. Він войовниче стискає перед собою кулаки.

– У нас кулаки, а у них гвинтівки – як ти думаєш, хто перемає в цій битві?

Хлопчина вмовкає. Його плече впирається Лалі в груди, і Лалі відчуває запах жиру й поту від його волосся. Руки хлопця падають і безвольно висять уздовж тіла.

– Я – Арон, – каже він.

– Лалі.

Чоловіки навколо прислухаються до їхньої розмови, повертаючи голови до цих двох юнаків, і знову відсторонено замирають, глибоко поринаючи у власні думки. Усіх їх поєднує страх. І молодість. І їхня релігія. Лалі намагається не будувати гіпотез про те, що може чекати його попереду. Йому сказали, що його забрали для того, аби він працював на німців. Що ж, це він і робитиме. Він згадав свою сім'ю, яка лишилась удома. *У безпеці.* Він пожертвував собою і не шкодує про це. Він зробив би це знову й знову, аби лишень уся його люба сім'я була вдома, разом.

Чи не кожную годину хтось ні-ні та й питає його про щось подібне. Лалі це набридає, і він просто каже: «Почекайте й побачите». Він дивується, чому питають саме в нього. Нічого особливого він не знає. Так, на ньому костюм і краватка — ото й уся різниця між ним і будь-ким із цього натовпу. *Ми всі в одному паскудному човні.*

У переповненому вагоні неможливо сісти, не те що лягти. Два відра слугують їм за вбиральню. Коли вони наповнюються, зчиняється бійка за право проштовхнутися подалі від смороду. Відра перекидаються, розливаючи вміст. Лалі міцно тримає свою валізу, сподіваючись, що гроші й одяг, які він має в запасі, якось допоможуть йому прокласти шлях крізь те, що чекає на нього попереду, чи принаймні купити собі по можливості безпечну роботу. *Може, трапиться робота, де знадобиться моє знання мов.*

Він радіє, що йому вдалося пробратися до стінки вагона. Крізь невеликі щілини між дошками можна трохи визирати надвір. Слабенький подих свіжого повітря допомагає стримувати нудоту. Вже має бути весна, але постійно дощить і небо бурмоситься важкими хмарами. Часом вони минають поля, вкриті весняними квітами, і Лалі всміхається сам до себе. Квіти. Ще змалечку від своєї мами він дізнався, що жінки їх люблять. Коли ж йому наступного разу випаде нагода подарувати квіти якійсь дівчині? Він вибирає їх у себе, їхні яскраві кольори миготять у нього перед очима, цілі поля маків танцюють з вітром, справжнісіньке яскраво-червоне море. Він обіцяє собі, що коли наступного разу схоже подарувати комусь квіти, то збере їх сам. Він навіть не уявляв, що вони можуть так щедро й буйно рости собі в диких умовах. У його матері росли якісь квіти в садочку, але вона ніколи не зривала їх і не ставила вдома. Він починає подумки складати список усього, що зробити, «Коли я повернусь додому...»

Знову зчиняється бійка. Борюкання. Крики. Лалі не бачить, що там відбувається, тільки відчуває, як сіпається і штовхається натовп навколо. Потім усе стихає. І з мороку долинає:

— Ти його вбив.

– Щасливий засранець, – бурмоче хтось.

Бідолашний засранець.

Моє життя занадто гарне, щоб закінчитися в цій вигрібній ямі.

* * *

У дорозі багато зупинок, то на кілька хвилин, то на кілька годин, завжди поза містом чи селом. Випадково Лалі помічає назви станцій, які вони минають: Острава, місто, що, як йому відомо, розташоване поблизу кордону між Чехословаччиною і Польщею; Пщина – свідчення того, що вони й справді у Польщі. Питання, на яке немає відповіді: де ж вони зупиняться? Майже весь час Лалі згадує своє життя в Братиславі: свою роботу, свою квартиру, своїх друзів, а надто – своїх подруг.

Знову зупинка. Темрява чорна як смола; хмари зовсім затулили місяць і зірки. Невже ця темрява пророкує їхнє майбутнє? *Усе таке, як воно є. Те, що я бачу, відчуваю, чую і вдихаю просто зараз.* Бачить він тільки чоловіків, таких, як сам, – юнаків, які прямують у невідомість. Чує він, як бурчить у порожніх шлунках і дере в сухих горлянках. Вдихає він сморід сечі, лайна й давно немитих тіл. Зате їх не викинули надвір, і їм не треба тинятися навколо, шукаючи й б'ючись за вільний клаптик землі. Тепер уже не одна голова схилилась на плече Лалі.

Із сусідніх вагонів долинає якийсь гучний шум, поступово наближаючись. У тамтешніх чоловіків урвався терпець, і вони намагаються вирватись на волю. Почувши удари людських тіл об дерев'яні стінки вагонів і ще якогось грюкання – мабуть, у стіни гатять ще й відрами з-під лайна – схоплюються всі. Скоро збурюються всі вагони, атаковані зсередини.

– Або допомагай, або геть з дороги, – гаркає до Лалі якийсь здоровило, кидаючись на стіну.

— Не марнуйте енергії, — радить у відповідь Лалі. — Якби ці стіни можна було виламати, то ви думаєте, корови б цього досі не зробили?

Кілька чоловіків полишають свої спроби, сердито повертаючись до нього. Обдумують його слова.

Потяг, хилитаючись, суне вперед. Мабуть, ті, які усім цим керують, вважають, що рух гамує непокору. У вагонах заспокоюються. Лалі заплющує очі.

* * *

Лалі повернувся в батьківський дім у Кромпах у Словаччині, почувши, що в маленьких містах євреїв затримують і вивозять працювати на німців. Він знав, що євреям тепер заборонено працювати, і всі їхні бізнеси конфісковані. Тижнів чотири він допомагав удома, разом з батьком і братом даючи лад господарству та майструючи нові ліжечка для своїх малих племінників, які вже повиростали з колисок. Зарплату отримувала лише сестра, працюючи швачкою. Їй доводилось таємно пробиратися на роботу перед світанком і вже поночі повертатися з роботи. Її начальниця наважилась піти на такий ризик заради своєї найкращої робітниці.

Якось увечері вона повернулася додому з оголошенням, яке начальниця попросила її приклеїти на вітрину. В ньому вимагалось, щоб кожна єврейська сім'я, в якій є дитина віком від вісімнадцяти років, віддала її для роботи на уряд Німеччини. Натяки й чутки про те, що відбувалося в інших містах, нарешті дійшли й до Кромпах. Схоже, уряд Словаччини догідливо виконував усі забаганки Гітлера, даючи йому все, що він просив. Жирним шрифтом в оголошенні було виділене попередження про те, що коли сім'я має таку дитину й не віддасть її, то всю сім'ю заберуть у концентраційний табір. Макс, старший брат Лалі, негайно заявив, що піде він, та Лалі навіть слухати нічого не схотів. У Макса була дружина й двоє малих дітей. Він був потрібен удома.

Лалі пішов у місцевий урядовий департамент у Кромпах і запропонував себе для відправки. Службовці, з якими він спілкувався, були його друзями – вони разом ходили до школи й знали сім'ї один одного. Лалі сказали їхати до Праги, звернутись у відповідні органи влади й чекати наступних розпоряджень.

* * *

Через два дні товарняк знову зупиняється. Цього разу надворі зчиняється неймовірний гармидер. Валують собаки, хтось гаркає команди німецькою, відсуваються засуви, з гуркотом розчиняються двері.

– Виходьте з потяга, залишайте свої речі! – кричать солдати. – Швидше, швидше, поквартесь! Речі залишайте на землі!

Лалі був у дальньому кінці вагона, тому виходить одним із останніх. Підходячи до дверей, він бачить тіло чоловіка, вбитого в тій бійці. На мить заплющивши очі, він короткою молитвою віддає данину смерті людини. Потім виходить з вагона, проте сморід його не полишає – він уївся в його одяг, шкіру, в усі клітинки його ества. У Лалі підгинаються коліна, він присідає, спирається руками об гравій і так сидить кілька секунд. Задихається. Йому несила ворухнутися. Нестерпно хочеться пити. Повільно звівшись на ноги, він роззирається навколо, бачить сотні переляканих чоловіків, які намагаються усвідомити те, що бачать їхні очі. Собаки хапають і кусають тих, хто рухається надто повільно. Багато хто спотикається, м'язи ніг не слухаються, довго пробувши без діла. Валізи, стоси книжок, убогі пожитки виривають з рук у тих, хто не хоче їх покинути чи просто не розуміє наказів. Таких б'ють прикладами чи кулаками. Лалі придивляється до людей в уніформі. Чорна й страшна. Дві блискавки на комірах їхніх курток підказують Лалі, з ким він має справу. СС. За інших обставин він би належно оцінив пошиття, якість тканини й вишуканість крою.

Він ставить валізу на землю. *Звідки ж вони знатимуть, що вона моя?* Здригаючись, він розуміє, що навряд чи ще колись побачить свою валізу або її вміст. Він прикладає руку до серця — там, де в кишені піджака сховані гроші. Дивиться на небо, вдихає свіже, прохолодне повітря і радіє, що він принаймні надворі.

Лунає постріл, і Лалі підскакує. Перед ним стоїть офіцер СС, спрямовуючи зброю вгору.

— Ворушись!

Лалі озирається на спорожнілий потяг. Одяг розкиданий, книжки порозкривані. Під'їжджають кілька вантажівок, з них вистрибують хлопчики. Вони хапають покинуті пожитки й жбурляють їх у вантажівки. Між лопатками Лалі залягає кам'яна важкість. *Вибач, мамо, вони забрали твої книжки.*

Чоловіки плентаються до похмурих будинків з брудно-червоної цегли, з панорамними вікнами. Деревя рядами виструнчилися біля входу, випустивши нові весняні парості. Заходячи у відчинені залізні ворота, Лалі дивиться вгору й бачить напис німецькою, набраний металевими літерами:

«ARBEIT MACHT FREI».

Робота робить вільним.

Він не знає, де він, яку роботу йому доведеться виконувати, але те, що вона його звільнить, здається поганим жартом.

Есесівці, гвинтівки, собаки, забрані речі — таке йому й на думку не спадало.

— Де це ми?

Лалі повертається, бачить поряд із собою Арона.

— На кінцевій зупинці, я б сказав.

Арон похмурніє.

— Просто роби те, що кажуть, і все буде добре, — Лалі знає, що це звучить не дуже переконливо. Він швидко всміхається Арону, той теж відповідає усмішкою. Лалі змовкає і подумки дає собі свою власну пораду: *Роби те, що скажуть. І не втрачай пильності.*

Людей заводять на територію і шикують рядами. На чолі ряду, де стоїть Лалі, за маленьким столиком сидить якийсь

ув'язнений з побитим обличчям. На чоловікові куртка й штани в блакитні й білі вертикальні смужки, на грудях – зелений трикутник. Позаду нього стоїть офіцер СС із гвинтівкою наготові.

Клубочаться хмари. Звіддала чується гуркіт грому. Чоловіки чекають.

До новоприбулих виходить старший офіцер у супроводі солдатів. У нього квадратна щелепа, тонкі губи, над очима нависають кошлаті чорні брови. Форма на ньому простішого, ніж у його охоронців, крою. Подвійних блискавок не видно. Його поведінка свідчить про те, що він тут явно якийсь начальник.

– Ласкаво прошу до Аушвіцу.

Лалі чує ці слова, що вилітають з майже непорушного рота, і не вірить власним вухам. Його силою видерли з власної домівки, везли, як худобу, тепер його стережуть озброєні до зубів есесівці, й ось тобі маєш: його ласкаво просять – ласкаво просять!

– Я – комендант Рудольф Гьосс*. Я головний тут, в Аушвіці. На воротях, у які ви ввійшли, написано: «Робота робить тебе вільним». Це ваш перший і єдиний урок. Працюйте сумлінно. Виконуйте те, що вам кажуть, і будете вільні. Спробуйте не підкоритися, і побачите, які будуть наслідки. Тут вас оброблять, а потім відвезуть у вашу нову домівку: Аушвіц-2 – Біркенау.

Комендант пильно дивиться на їхні обличчя. Починає щось говорити, та його перебиває сильний гуркіт грому. Він зиркає на небо, щось буркає собі під ніс, зневажливо махає рукою на чоловіків і йде геть. Виставу закінчено. Охорона поспішає за ним. Хоч вистава й неокончена, та загроза все ж реальна.

Починається обробка. Лалі бачить, як перших арештантів підштовхують до столів. Він стоїть далекувато й не чує тих

* Рудольф Гьосс (нім. Rudolf Höß, 1900–1947 рр.) – оберштурмбаннфюрер СС, комендант Аушвіцу. За час керівництва Гьосса Аушвіцом, за його свідченнями, у концтаборі було знищено близько двох з половиною мільйонів чоловік. Як свідок виступав на Міжнародному Нюрнберзькому процесі. 1947 року в Варшаві відбувся суд над Гьоссом, де йому було призначено смертну кару через повішення. Того ж року його стратили (тут і далі посторінкові примітки перекладачки).

коротких діалогів, йому тільки видно, що чоловіки в піжамах, які сидять за столами, щось старанно записують, а під кінець кожному ув'язненому дають клаптик, схожий на маленьку квитанцію. Ось настає черга Лалі. Він має назвати своє ім'я, адресу, професію та імена батьків. Чоловік за столом, з виглядом бувало в бувальцях, записує відповіді Лалі акуратним, елегантним почерком і дає йому папірець з якимсь номером. За весь цей час чоловік так і не піднімає голови, щоб зустрітись із Лалі поглядом.

Лалі дивиться на номер: 32407.

У потоці чоловіків він переходить до інших столів, де під наглядом більшої кількості есесівців сидять інші смугасті в'язні з нашитими зеленими трикутниками. Йому нестерпно хочеться пити. Попри спрагу й виснаження він ще здатен здивуватись, коли папірець вихоплюють в нього з рук. Офіцер СС стягує з Лалі піджак, розриває рукав і притискає ліве передпліччя до столу. Не вірячи власним очам, Лалі дивиться, як в'язень одну за одною виколує цифри 32407 на його шкірі. Дерев'яна колодка зі вставленою в неї голкою рухається швидко й болісно. Потім чоловік бере ганчірку, вмочену в зелене чорнило, і грубо квацяє нею по свіжій рані Лалі.

Татуювання тривало якись секунди, та для шокованого Лалі час наче зупинився. Він стискає свою руку, із жахом дивиться на номер. *Як може людина зробити таке з іншою людиною?* Невже, думає він, тепер до кінця свого життя, короткого чи довгого, його тавруватиме це випадкове число?

Удар прикладом виводить Лалі з трансу. Він піднімає із землі куртку і, спотикаючись, іде далі, за чоловіками попереду, і потрапляє у великий цегляний будинок із лавками вздовж стін. Це нагадує йому спортивний зал у якійсь празькій школі, де він спав п'ять днів, перш ніж вирушив у цю подорож.

– Роздягайтесь.

– Швидше, швидше.

Есесівці вигаркують команди, яких багато хто не розуміє. Лалі перекладає для тих, хто поблизу, а вони передають далі.

– Залишайте свій одяг на лавці. Після душу знайдете його тут.

І ось уже новоприбулі знімають штани й сорочки, піджаки й черевики, складають свій брудний одяг і акуратно лишають його на лавках.

Лалі радіє, що зараз нарешті добереться до води, хоч і здогадується, що ні свого одягу, ні грошей він більше не побачить.

Він скидає весь свій одяг і кладе його на лавку, але обурення такою наругою бере гору над здоровим глуздом. З кишені штанів він витягає пласку коробку сірників – спомин про минуле життя – і крадькома поглядає на найближчого наглядача. Чоловік дивиться вбік. Лалі чиркає сірником. Можливо, це останнє, що він робить із власної волі. Він тримає сірника біля підкладки свого піджака, накриває його штаньми й швидко приєднується до шеренги чоловіків у душовій. Через кілька секунд позаду він чує гвалт: «Пожежа!» Лалі озирається і бачить, як голі люди штовхаються і відбігають подалі, поки наглядач-есесівець намагається загасити полум'я.

Він заскакує під душ, відчуваючи, що весь тремтить. *Що я накоїв?* Кілька днів поспіль він тільки й робив, що радив усім не привертати до себе увагу, виконувати те, що наказують, нікого не дратувати, а тепер бере й розпалює той чортів вогонь у приміщенні. Він навіть не сумнівається, що б сталося, якби хтось вказав на нього як на палія. *Дурень! Дурень!*

У душовій він опановує себе, глибоко дихаючи.

Сотні чоловіків, тремтячи, стоять плечем до плеча під зливою холодної води. Вони закидають назад голови й жадібно ковтають її, хоч вона й згіркла. Щоб якимось зменшити почуття сорому, багато хто прикриває руками свої геніталії. Лалі змиває з тіла й волосся піт, бруд і сморід. Струмені води шкварчать, вириваючись із труб, і щосили врізаються в підлогу. Зрештою воду вимикають, двері до роздягальні знову відчиняються, і вони, без команди, повертаються до того, що замінило їхній одяг, – старої російської військової форми й черевиків.